

DE DUTCHIONARY

Gaston Dorren

De Dutchionary

Woordenboek van al wat Dutch is

Uitgeverij Pluim
Amsterdam/Antwerpen

Eerste druk september 2020

© Gaston Dorren

Omslagontwerp Huub Blekkenhorst
Typografie binnenwerk Perfect Service
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 830 7353 8

NUR 320/610

www.uitgeverijpluim.nl

Inhoud

Inleiding 7

Handig om te weten 27

Woorden beginnend met Dutch 31

A-Z 45

Dankwoord 206

Bronnen 207

Inleiding

Dutch, daar is iets raars mee. We weten dat het het Engelse woord voor ‘Nederlands’ is. Maar als je een beetje bladert door dit *Woordenboek van al wat Dutch is*, dan voel je op je klompen aan: *Dutch* moet nog meer betekenen. **Dutch courage** is bepaald niet uniek Nederlands. De **Gay Dutch** zijn helemáál niet Nederlands (en trouwens ook niet gay). **Dutch crossing** kan in Nederland niet eens. En zo gaat het maar door: veel termen hebben weinig of niets met ons land te maken.

Nu hebben we in onze eigen taal ook wel van die gevallen. Ook wij verbinden allerlei dingen met bepaalde volkeren, zonder dat altijd meteen duidelijk is waarom. We kunnen een klusje doen ‘met de Franse slag’ – zouden de Fransen nou echt zo onzorgvuldig werken? We kunnen het ‘Spaans benauwd’ hebben – waarom niet Italiaans (daar is het ook warm) of Surinaams (nog warmer) of Fins (sauna!)? Een rumoerige vergadering heet ook wel een ‘Poolse landdag’ – maar waarom Pools? En trouwens, wat is een landdag? Historisch gezien is er voor dat soort uitdrukkingen meestal wel een verklaring te vinden. Maar niet altijd, en hoe dan ook staan we er zelden bij stil.

In het Engels is dat net zo. Daar heet plakband *Scotch tape*, zonder dat de gemiddelde Engelstalige weet waarom. Het lugubere gezelschapsspel heet *Russian roulette*, maar bijna niemand kent het verband met Rusland. Een gezels-

liger spel is fluisterpost, en dat heet in het Engels *Chinese whispers*. Maar waarom uitgerekend Chinees en niet een andere vreemde taal, pakweg Arabisch? Had gekund: de Franstaligen noemen het tenslotte *téléphone arabe*.

Dat tussen al die uitdrukkingen met nationaliteiten ook *Dutch* af en toe opduikt, is niet verwonderlijk. Voor de Engelsen zijn wij tenslotte de burens aan de overkant van de slotgracht. En elders in de Engelstalige wereld kennen ze ons ook wel, vooral als immigranten.

En toch, in sommige opzichten is *Dutch* wel degelijk een geval apart.

Om te beginnen zijn er wel erg véél Engelse uitdrukkingen en termen en namen met *Dutch*. Zoek bijvoorbeeld maar eens op verschillende nationaliteiten in het grote slangwoordenboek van Jonathon Green. Wat blijkt? De Ieren staan op één, op ruime afstand daarvan de Fransen en vlak daarachter *the Dutch*, op drie dus. Daarmee laten we de Schotten, de Italianen, de Duitsers, de Chinezen en de Mexicanen, om er maar een paar te noemen, ruim achter ons. De Vlamingen bungelen ergens ver onderaan, samen met de Cubanen en de Mongolen.

En er is nog iets bijzonders: als je al die Engelse uitdrukkingen bekijkt, ontstaat er een veel waziger karikatuur dan bij andere veelgenoemde nationaliteiten. Het clichébeeld van de Ieren is helder: dat zijn domme, agressieve landarbeiders. De Fransen? Geobsedeerd door seks, en dan vooral dol op hoeren en mannen-onder-elkaar, met syfilis tot gevolg. Maar *the Dutch*? De uitdrukkingen schieten alle kanten op: belust op drank en drugs, behept met vreemde seksuele voorkeuren (wat trouwens in heel veel talen voor heel veel buitenlanders geldt), lelijk om te zien, laf in de strijd, onbetrouwbaar in zaken en boers in smaak en ma-

nieren. In veel gevallen lijkt *Dutch* eigenlijk niet veel meer te betekenen dan ‘anders’, ‘averechts’, ‘afwijkend van het correcte en normale’.

De vele betekenissen van *Dutch*

Dat vreemde ratjetoe van associaties is vooral ontstaan doordat het woord *Dutch* een ratjetoe van betekenissen heeft gehad. In verschillende tijden en op verschillende plaatsen zijn verschillende groepen mensen als *Dutch* aangeduid.

Om te beginnen: de oorspronkelijke, nu niet meer gebruikte betekenis van *dutch* (toen nog met kleine letter) was ‘volks, eigen aan het volk’. En als het over taal ging, duidde het dus ‘dat wat het gewone volk spreekt’ aan. Maar welk volk was dat? Het oudste antwoord daarop is, verrassend genoeg: de Engelsen. Dat zien we in een brief uit 786: *dutch* (of eigenlijk *theodisc*, zoals het woord daar luidde) sloeg op de volkstaal van Engeland, als tegenhanger van de geleerdentaal, het Latijn. Maar de Engelsen hadden niet het monopolie op dat woord. In een tekst van twee jaar later komen we het weer tegen, maar nu vormt Beieren het decor. *Dutch* heetten, al met al, de mensen en de taal van een flinke lap West-Europa: ruwweg het huidige Engeland, Nederland, Vlaanderen, Duitsland en Oostenrijk. (Voor wie vertrouwd is met die term: het West-Germaanse taalgebied.) Dat is betekenis nummer 1.

Betekenis nummer 2 ontstond doordat Engeland op zeker moment niet meer als deel van die regio werd beschouwd – noem het een middeleeuwse Brexit. In die nieuwe betekenis had je *the Dutch* dus alleen nog maar op

het vasteland, en hun taal was iets wat wij in onze tijd Nederlands of Duits zouden noemen. (Of Fries, maar dat laat ik verder buiten beschouwing.)

Het was overigens niet typisch Engels om Duitsers en Nederlanders over één kam te scheren. Wijzelf, op het vasteland dus, deden dat evengoed: net als het woord *Dutch* hadden ook *Duutsch*, *Dietsch*, *Deutsch* en andere varianten diezelfde brede betekenis. Dat was toen logischer dan het nu lijkt, want Nederland en Vlaanderen hebben eeuwenlang tot het Duitse Rijk behoord. Dat Willem van Oranje in ons volkslied wordt omschreven als ‘van Duitschen bloed’, is ook niet omdat hij in het huidige Duitsland is geboren, maar moet juist zijn band met het huidige Nederland onderstrepen. Dat wij onszelf ‘Nederlands(ch)’ noemen, is pas een eeuw of twee vaste prik. Voor die tijd waren er twee concurrenten in omloop: het woord ‘Duitsch’ tot begin achttiende eeuw, en ‘Nederduitsch’ nog een eeuw langer.

Terug naar het Engelse woord *Dutch*. Hoewel, ‘Engels’... zo héél Engels is het woord eigenlijk niet. Deskundigen zien in één oogopslag dat het nooit kan zijn ontstaan uit dat eerdergenoemde Oudengelse *theodisc*, al zijn ze wel nauw aan elkaar verwant. In feite hebben de Engelsen rond 1300 onze Nederlandse naam overgenomen. Van de Vlamingen om precies te zijn, want daar hadden ze nauwe handelscontacten mee.

Toen de Noordelijke Nederlanden zich in de zestiende eeuw begonnen los te maken van de Spaanse koning, hadden alle Europese talen een klein terminologisch probleem op te lossen: ze moesten voortaan ‘Nederlands’ en ‘Duits’ van elkaar kunnen onderscheiden. In de meeste talen bleef het oude woord voor ‘Duits’ gewoon ‘Duits’ betekenen: *allemand* in het Frans, *tysk* in het Scandinavisch,

tedesco in het Italiaans, enzovoort. Voor ‘Nederlands’ werd er iets nieuws verzonnen: meestal iets in de trant van ‘Hollands’. Zo niet in het Engels. De Engelsen hadden van oudsher meer contact met de Nederlanders dan met (de rest van) de Duitsers, en zo kwam het dat ze juist óns *Dutch* bleven noemen (al werden *Hollander*, *Netherlandish* en zelfs *Flemish* aanvankelijk ook wel gebruikt). Dat is dus hoe *Dutch* zijn moderne betekenis kreeg, nummer 3: Nederlands.

En hoe moesten de Duitsers dan voortaan heten? Er waren meerdere opties. *Almain* was een kansrijke kandidaat, ontleend aan het Franse *allemand*. In Shakespeares *Othello* is dat woord bijvoorbeeld te vinden. *Teuton*, ontleend aan het Latijn, had ook gekund; het schijnt in de verte verwant te zijn aan *Deutsch*. Maar zoals we weten viel de keuze op *German*. Met als gevolg dat het Engels nu geen geschikt woord meer heeft voor ‘Germanen’ – die dobbelende, gerstenat drinkende, Donar-vrezende vechtersbazen waar de nationaalsocialisten zo opgewonden van werden. Enfin, da’s niet ons probleem.

Wel een beetje ons probleem is de eindeloze verwarring die is ontstaan door de eigenwijze Engelse keuze om niet de Duitsers, maar óns *Dutch* te noemen. Die verwarring begon in Engeland zelf: nog tot in de achttiende eeuw werd *Dutch* ook wel voor ‘Duits’ gebruikt.

In Noord-Amerika sloeg de verwarring pas later toe. Aanvankelijk kende men daar de Nederlandse kolonisten van Nieuw-Amsterdam en omstreken – *the Dutch* dus –, en ook nadat die stad was omgedoopt tot New York, werden hun afstammelingen nog steeds zo genoemd. Duitse immigranten waren er op dat moment nog vrijwel niet. Dat veranderde vanaf het eind van de zeventiende eeuw. Toen

vestigden zich in Pennsylvania flinke aantallen protestanten uit de Palts, in het westen van Duitsland. Ze noemden zichzelf *Pennsilfaanisch-Deitsche*, hun Engelstalige landgenoten vertaalden dat als **Pennsylvania Dutch** en omdat dat nogal een mondvul is, werd het vaak ingekort tot *Dutch*. Daar hebben we dus betekenis 4: *Dutch* voor een specifieke Amerikaanse bevolkingsgroep van Duitse afkomst.

Nog weer een tijd later, na 1830, arriveerden er nog veel meer Duitsers die in de Nieuwe Wereld een nieuwe toekomst wilden opbouwen. Ze waren met zoveel, dat hele dorpen en buurten een Duits karakter kregen. Ze bleven onder elkaar nog heel lang Duits spreken, net zoals tegenwoordig de meeste Spaanstalige Amerikanen onder elkaar nog steeds Spaans spreken. Tot begin twintigste eeuw waren de Duitstaligen zelfs de grootste minderheid van het land. En aangezien ze zichzelf natuurlijk *Deutsche* noemden, gaven de Amerikanen hun een naam die daar zo veel mogelijk op leek. Hier komen we bij betekenis 5: *Dutch* als 'Duits'. Wilde je in de vs duidelijk maken dat je niet van Duitse, maar van Nederlandse afkomst was, dan moest je jezelf **Low Dutch** noemen, of **Holland Dutch**.

Voor een flink aantal Noord-Amerikanen was het Duits zo'n beetje de enige vreemde taal die ze geregeld hoorden. Vaak gebruikten zij het woord *Dutch* dan ook heel slordig en algemeen voor 'buitenlander die iets Duits-achtigs spreekt' (zoals Zweeds) of zelfs eenvoudigweg '(witte) buitenlander' – dat zijn betekenissen 6 en 7. Heel erudiet en wereldwijd zal dat ook toen al niet zijn overgekomen. Maar ach, als je een wildernis moet ontginnen en een genocide afronden en een net ingepikt land bevolken, dan staat je hoofd niet naar etnische fitnesses.